

DOMA

Zelo težko sem se pobral. Do doma sem imel samo še četrť kilometra. Bil pa je to tudi najhujši del moje poti, saj sem bil že 28 ur na nogah, z ranjeno nogo in udarcem po glavi, ki mi ga je dal stražar na tovarnjaku proti Rogu. Pa še vse drugo – žeja, lakota, vse me je do konca izčrpalo, tako da je bil menda res zadnji čas, da sem se znašel pred domom. Tako sem, oprť na palico, le težko zdeloval tistih nekaj sto metrov pred domom. Nisem pa šel po cesti, temveč po vrtovih, ker sem se bal, da koga ne srečam, kajti pričelo se je daniti.

Ko sem potrkal na domača vrata, se ni nihče oglasil, le domači pes je pritekel in me bil silno vesel. Menda nas je tudi pogrešal: poprej nas je bilo toliko, zdaj pa mama sama, pa še ona tako žalostna. Ni čudno, če pravijo, da je pes človeku najbolj zvesta žival.

Ker se ni nihče oglasil, sem po stopnicah za hišo prišel na podstrešje in nato v notranjost hiše. Ko sem prišel v sobo, kjer je navadno spala mama, je bila postelja pripravljena in odgrnjena, na njej pa časopis „Slovenski poročevalec“. Kaj naj zdaj naredim? Vedel sem, da je moja stara mama bolehal; imela je raka v grlu. Preden smo odšli na Koroško, ji je zdravnik dal samo še 8 mesecev življenja. Računal sem torej, da je mama pri njej.

Zmetal sem tisto krvavo in ušivo obleko s sebe, se umil v škafu vode in se tudi napil. V prsih sem čutil bolečine, nekaj me je dušilo. Našel sem steklenico slivovke in škatlo sladkorja. Nalil sem si slivovko v kozarec in dodal sladkor, pomešal z žlico in vse popil. Materi pa sem napisal listek, da sem ušel smrti in da naj nikomur ne pove. V sobi je bila še ena postelja. Tam so bile nametane odeje in druga krama. Vlegel sem se, se zahvalil Bogu in pri priči zaspal.

Mama je tisto noč spala pri sosedovih. Zvečer je šla tja na pogovor in so jo zadržali, naj kar pri njih prespi. Okrog 6. ure zjutraj je prišla domov in me našla spečega, pa ni vedela, ali sem res jaz ali neka prikazen. Ne da bi prišla k meni in ne da bi me zbudila, se je vrnila k sosedovim in povedala, kaj je

doma. Potem se je spet vrnila in mi šla z roko prek čela, pri čemer sem se zbudil. Povedal sem ji, kako je z menoj in ji zabičal, naj nikomur ne pove, da sem doma. Zdaj mi je povedala, da je pri sosedovih že povedala o meni, da pa naj me ne skrbi, ker bo vse v redu, kar je res tudi bilo. Takoj me je odpeljala v gornje prostore, kjer sem ostal kakšnih 10 dni, potem pa sem se neke noči preselil k starim staršem, kjer sem se počutil bolj varnega.

Približno mesec dni sem bival v podstrešni sobici, nato pa so začeli po vaseh delati preiskave, ker so ljudje že med vojno skrivali živež in druge stvari in tako tudi prve mesece po vojni. Zato so delali preiskave in kar so dobili skritega, so vse pobrali. Zato sem se premaknil na skedenj, kjer sem zavrtal rov v seno. In res, čez teden so prišli tudi v našo vas. V moji rojstni hiši so preiskovali nekaj ur in so dobili skoraj vse pod podom kegljišča, kjer smo vso vojno imeli skrivališče, zdaj pa so vse dobili – nam nenaklonjeni sosedje so vse izdali.

Tudi pri mojih starih starših so temeljito preiskali in prišli so tudi na skedenj, kjer sem bil skrit. Zbadali so v seno, pa sem jo spet srečno odnesel.

SREČANJE S SOREŠENCEM

Moji stari mami se je bolezen slabšala in ni mogla več jesti trde hrane, le pila je, na primer vodo z medom mešano in podobno. Enkrat na mesece je prišel k njej duhovnik z obhajilom in avgusta en-

krat mu je mama zaupala, da ima še enega bolnika, ki bi rad obhajilo. Tako je obiskal tudi mene. Po nekaj tednih pa je prišel ta duhovnik z novico, da ve še za enega rešenca. Rekel je, zakaj se ne bi povezala vsaj s pismi in vama bo lažje. Res sva izmenjala nekaj pisem. Oktobra 1945 sva se tako srečala s Francetom Kozino, ki se je prav tako rešil iz jame, in odšla na dogovorjeno mesto, kamor naj bi nas prišel iskat nekdo iz Italije, da nas popelje čez mejo. Tam se nam je pridružil tudi moj brat Lojze, toda po nekaj tednih čakanja obljubljene pomoči ni bilo in vrnili smo se na svoje domove.

Brat Lojze se je maja 1945 z drugimi priključil beguncem, prišel do Ljubljane in skušal prek bloka priti na gorenjsko stran. Takrat pa so kontrolo na mejnih prehodih še imeli Nemci in ga kot civilista niso pustili čez brez dovoljenja. Vrnil se je k nekim znancem. Drugi dan so poskusili znova, tokrat na železniški postaji. Tam se je govorilo, da je to zadnji vlak, ki bo peljal iz Ljubljane. Nemci so spet kontrolirali in niso pustili nobenega civilista na vlak. Zato so se z nasprotne strani vtihotapili na vlak, ki je odpeljal. Toda že na postaji Šiška so jih odkrili in izgnali.

Kakor sem pozneje zvedel, je bil to vlak ranjenec, ki ni nikdar prišel na Koroško. Nekje pri Lescah so ga zajeli partizani in večino ranjencev pobili v Podutiku. Brat se je zato spet vrnil k znancem v mesto.

Ko pa so „osvoboditelji“ zasedli Ljubljano, so takoj proglasili splošno mobilizacijo, v katero je pa-

del tudi moj brat. Šel se je javit in zaslišali so ga le o formalnih stvareh ter pridržali.

Oktober je moja stara mama umrla in brat Lojze je prišel na pogreb. Po opravljenem dopustu pa se je odpravil na železniško postajo, že na naslednji postaji pa izstopil in se napotil v naše skrivališče. Tako je svoj pobeg nekako prikril.

Potem nisem bil več sam; bili smo trije. Moj brat je prinesel brzostrelko, pa tudi drugače smo se oborožili in sklenili, da jim živi ne pridemo v roke, če pride do kakšnih neprijetnosti.

NAČRT ZA POBEG

Zima leta 1945-1946 je bila zelo lepa. Zbrali smo zemljevide in jih preučili ter se v tisti mladostni zagnanosti, ne preveč pripravljeni, odločili, da gremo 3. januarja čez mejo v Italijo. Poslovili smo se od domačih, ki so bili vsi zaskrbljeni, kaj vse se nam lahko pripeti. Seveda smo vzeli s seboj orožje, bili smo v civilu, s seboj pa smo imeli tudi „titovke“, za vsak slučaj. Oblečen sem bil v dežni plašč, ki je bil malo podoben vojaškemu, na njem pa sem imel našitke oficirja titove vojske. Šli smo preko Boncarja, potem za Ložem in za Cerkniškim jezerom v pogorje Javornik. Vreme se je poslabšalo in vse je kazalo, da bo snežilo.

Ko smo šli v hrib, smo se nenadoma srečali z oboroženim partizanom. Ker sem imel našitke oficirja, me je pozdravil. Vprašali smo ga, kam gre in

dejal je, da v Kozarišče po pošto, stanuje pa neda-
leč od tukaj z okrog 30 knojevci na stari jugoslo-
vanski meji. Legitimiral sem ga. Bil je doma iz Tr-
sta, mobiliziran 3. maja 1945.

Poslovili smo se in odšel je proti dolini, mi pa v
hrib. Verjetno smo se mu zdeli sumljivi, saj smo
bili v civilnih oblekah in govorili smo nekakšno
srbohrvaščino (ne vem zakaj). Imel sem tudi brado,
ker se nisem bril že od maja. Gotovo nas je obšel in
hitel drugim povedat, kaj je videl. Mi pa smo se
tudi zavedali nevarnosti, zato smo s poti zavili v de-
sno, da bi obšli tiste knojevce. Ko smo po nekako
petih minutah prišli vzporedno z njihovo barako
ali bunkerjem, ki smo ga videli, so pritekli knojevci
ven in pričeli vpiti „Stoj“! Začeli so streljati, a nas
verjetno niso videli, ker smo bili v grmovju. Bežali
smo v nasprotno smer od stražarnice in med be-
gom naleteli na še eno, ker smo bežali po mejni po-
seki, da smo bili bolj gibljivi. Videli nismo nobene-
ga stražarja, toda iz bunkerja se je kadilo, torej je
bil zaseden. Takrat je tudi začelo na vso moč sneži-
ti, tako da smo kar kmalu puščali za seboj sledi, kar
nas je motilo in skrbelo. Kaj, če pridejo za nami po
sledi. Vedeli smo tudi, da se ne smemo ustaviti, da
moramo naprej, da se čim bolj oddaljimo od tega
kraja. To naše beganje je trajalo kar nekaj ur, tako
da smo izgubili orientacijo. Ko smo prišli do neke
vode, nismo vedeli, ali smo pri Cerkniškem jezeru
ali pa na drugi strani hriba, kjer je jezero Petelinje.
Še vedno je močno snežilo, tako da smo videli le
deset metrov pred seboj. Začeli smo prečkati Cerk-

niško jezero, ki poleti ponikne, pozimi pa se napolni. In takrat ga je ravno zalivalo. Po suhih, nezalitih prehodih smo hodili zelo dolgo in končno prišli na suho nekje med Doljnim jezerom in Martinjakom. Snega je bilo okrog 20 do 25 cm.

V vasi Martinjak sta pred hišo, ki je izgledala kot gostilna, stali dve kolesi. Stopil sem v vežo, ki je bila temna, ker je bila že noč, svetloba je prihajala le iz kuhinje. Ko sem ropotal po veži, so se odprla kuhinjska vrata in videl sem, da v kuhinji sedita dva oborožena vojaka. Vprašal sem nekako nerazločno, kako dolga je pot do Cerknice, da bi tisti ženski ne bilo sumljivo. Pravi, mislite do Cerknice? Odgovoril sem, da, in ona mi je odgovorila, da ni daleč, dobre pol ure hoda. Povedal sem mojima kolegoma, kaj sem izvedel, in hitro smo jo mahnili po cesti. Čez nekaj sto metrov smo prišli do kozolca, ki je stal ob cesti in smo se spravili vanj; malo zaradi varnosti, če smo jim bili sumljivi in bi nam sledili, in pa, ker je bilo nadaljnje potovanje v tem snežnem metežu nevarno.

Kmalu nato je nehalo snežiti, zjasnilo se je in bilo zelo mrzlo, tako, da je naša mokra obleka kar zmrznila, čeprav da smo se zarili v seno.

4. januarja, okrog 3. ure zjutraj, smo vstali in nekaj časa šli kar po glavni cesti, nato pa zavili na neko stransko in po njej v hrib Slivnico. Bilo je zelo naporno, ker je zelo strmo in gora je visoka čez 1.000 metrov. Šli smo naprej in prišli v bližino Blok in Nove vasi, čez Bloško planoto mimo Globeli, nato malo po Veliki gori na Novo Štifo. Tako smo

torej spet bili tik pred domom. Zgodaj 5. januarja smo prišli do Nove Štife, kjer je božja pot s cerkvi-jo, čisto pod Veliko goro. Skušali smo zakuriti ogenj, da bi se malo posušili in pogreli. Imeli smo vžigalice, vendar je bilo vse mokro, zato smo obupali, da nam bo uspelo zakuriti. Vse naše prizadevanje je bilo zaman. Ognja ni bilo, mraz pa tak, da smo šklepetali z zobmi. Ker nam ni kazalo, da bi ostali v gozdu ves dan v tem mrazu in mokri obleki, smo se začeli pomikati proti cerkvi in samostanu. Okrog 8. ure zjutraj smo potrkali na samostanska vrata. Nekdo je prišel odpirat in prosili smo, naj pride pater Ambrož. Ko je prišel, smo mu rekli, da smo križarji in da nas je to neurje dobilo prav tukaj in ker do večera ne moremo prek Ribniške doline proti Dolenjski, ga prosimo, da nas sprejme v samostan, da se ogrejemo in posušimo, z nočjo pa gremo naprej. Takoj nam je obljubil pomoč, videlo pa se je, da nas ni vesel, kar smo razumeli. Rekel je, da bo v knjižnici zakuril gašperček, da se lahko posušimo in ogrejemo, pa tudi zato, da nas drugi ne bi videli.

Pater nas je odpeljal v knjižnico in zakuril peč, mi pa smo se sezuli in slekli mokre cape. Pater nas je začel spraševati, kdo smo, kaj sploh počnemo in kaj sploh mislimo, da bomo dosegli. Mi smo sicer pretiravali, da nas je veliko, da smo organizirani, priznani in da bo kmalu prišlo do zasuka. Pater pa nam je rekel: „Bodite pametni. Nič ne boste naredili, partizani so angleški ljubljenci. Vse te vaše žrtve in naporji so nesmiselni.“

Prinesel nam je tudi malo tople hrane, saj posebne lakote nismo trpeli, ker smo imeli v nahrbtnikih še zalogo kruha in slanine.

Okrog 11. ure dopoldne se je zunaj nekdo naslono na okno, kjer smo bili mi. Mislili smo, da je to morda samo naključje, lahko pa smo tudi izdani. Ko smo ga opazili, smo se hitro oblekli v napol mokre cape in bili pripravljeni, da sprejmemo tudi boj, če bo treba.

Slišali smo, da je tisti človek prišel v samostan, govorjenja pa nismo razumeli. Čez čas je spet odšel. V knjižnico pa je prišel pater in nam povedal, da je bil to Jože Bojc, Vrtačarjev iz Nemške vasi, brat Pavle Bojc, znane partizanske zdravnice. Rekel pa je, da je prišel zato, ker je že proti koncu vojne pustil v samostanu nahrbtnik, z naročilom, da ga bo že enkrat pobral, zdaj pa je prišel, da ga vzame. Pater mu je dejal, da nahrbtnika ni več, ker so eni partizani v samostanu puščali svoje stvari, drugi so jih pa pobirali.

Mi s tem odgovorom nismo bili zadovoljni. Bali smo se, da nas ni kdo naznanil in da je bil Bojc samo predhodnica, zato smo se nemudoma na zadnji strani samostana spustili po strmini in snegu na odprto zasneženo polje. Začelo je tudi spet snežiti, tako je bila vidljivost zelo majhna. Nismo pa se hoteli umikati v hrib Velike gore, ker če smo bili res izdani, bi to za nas pomenilo smrt, ker bi nas po sledi v snegu hitro dobili.

Po zelo kratkem času smo prišli na pot, ki povezuje vasi in kmalu tudi na shojeno pot ter prišli do

hiše, po domače pri Selanu, pod vasjo Jurjevica. Tam so imeli svinjak tik ob poti, tako da smo naredili le dober korak s poti in smo bili v svinjski kuhinji, veseli, da smo tako zabrisali sled. Spet smo se počutili varne, saj zdaj nas niso mogli več slediti.

Zelo nas je zeblo. V kuhinji je bil železen kotel za kuhanje svinjske hrane, bila so tudi drva in vžigalice. S Francetom sva nanosila sneg v kotel, ker bi brez tekočine lahko počil in sva zakurila.

Nenadoma se je prikazal 10 let star domači sin. Verjetno se nas je ustrašil, kar ni bilo čudno, saj smo bili kot strahovi. Govorili smo hrvaško in mu rekli, naj gre po mamo. Lojze se je skril, ker je menil, da nas ljudje že preveč videvajo. Ko je prišla, saj smo jo poznali in vedeli, da je zanesljiva, smo ji povedali, da smo križarji in da nas je to neurje ustavilo tukaj, da pa se bomo takoj, ko bo tema, spet umaknili. To je bilo med 1. in 2. uro popoldne.

Nato je prišla tudi njena 20-letna hčerka Iva, ki nas je nekaj časa opazovala in poslušala, nato pa je rekla: „Kar slovensko govorite, saj vas poznam.“ Prosili smo jih, naj o vsem tem molčijo, kar so obljubili in besedo držali.

Ko se je znočilo, smo zapustili te dobre ljudi in prav kmalu spet prišli domov h Kozinovim v Sušje. Domači so nas bili veseli in žalostni hkrati, ker je bila tista naša svoboda še daleč.

Tako smo srečno prebili zimo. Spomladi smo naredili nekaj nočnih sprehodov, kar je bilo za nas zelo koristno, zdravstveno in čustveno, poleti pa smo se nekajkrat podali za ves teden ali še dlje v na-

ravo: s seboj smo vzeli hrano in nekaj posode, nakopali krompir kar na njivah, sposodili smo si tudi kakšno kokoš ali zajca. To nismo imeli za greh – preživeti smo se morali.

Navadno smo šli čez Travno goro in daleč v notranjost mogočnih gozdov Velike gore. Pripravili smo šotor ali malo strehe, če bi deževalo. In to v kakšnem težko dostopnem kraju; pa tudi na vzvišenem, tako da bi ga videli in bi se lahko umaknili, če bi se nam kdo približal. Kuhali pa smo daleč stran, da nas dim ne bi izdal.

Za vsakim poletjem pa je prišla zima, ko smo bili bolj navezani na domove; smo pa občasno šli tudi v najhujši zimi iz enega v drugo skrivališče. Vedno smo bili v nevarnosti. Ena sama napaka bi bila za nas usodna.

Zimske mesece smo se morali zaposliti, ker so bili najhujši. France je pisal pesmice, Lojz je krpal nogavice za domače, pa tudi plesti jih je znal. Nekaj časa smo imeli celo pravo delavnico, kjer smo iz koruznega ličkanja izdelovali preproge, košarice in druge stvari. Tri leta so bila dolga doba.

Včasih smo naredili tudi kakšno neumnost, zaradi katere bi prav lahko nastradali mi sami, naši domači, ali pa ljudje, pri katerih smo bili.

Nekoč smo na primer ujeli sosedovega mačka, ki je hodil k nam, in mu na rep privezali prazno pločevinko. Letal je kakor nor po vasi, toda kaj če bi kdo videl, da je pritekel iz naše hiše, kjer je bila samo moja mama in njen 84-letni oče. Gotovo bi

jim to dalo misliti. Bile so tudi druge neumnosti, ki smo jih počenjali v tisti mladostni razposajenosti.

Nismo pa počeli samo neumnosti. Videli in čutili smo, koliko skrbi, trpljenja in žrtev, zatajevanja in nevarnosti je bilo povezanih z našim skrivanjem. Toda naši domači se niso nikdar naveličali, nikdar pokazali nejevolje, nikdar godrnjali. Vse so prenašali, samo da smo bili mi srečni in da bi bili mi, pa tudi oni sami, enkrat rešeni vsega tega.

Vse to smo čutili, le pomagati nismo mogli. Kolikokrat je mama po celodnevnem težkem delu, čeprav je bila utrujena in potrebna počitka, presedela pri meni v skrivališču po cele ure, velikokrat dolgo v noč, samo da mi je dajala moči, da ne omagam.

Začel sem pisati tudi sestri na Koroško, kaj se godi z nami oziroma v kakšnem položaju smo. Iz pisave in načina pisanja je spoznala, da sem to jaz. Zato je tudi ona začela iskati poti za našo rešitev, kar ji je tudi uspelo.

POT V SVOBODO

22. maja leta 1948 so s Koroške prišli ljudje, ki so bili pripravljeni, da nas peljejo čez mejo. Moja sestra je pretrgala svojo sliko: polovico je poslala domov, polovico pa je dala tem našim rešiteljem. Skupino je vodil Marko Malovrh (doma iz Ljubljane), v njej pa sta bila še Ivan Papež iz Lopate v Suhi krajini in Ivan Ferkulj, doma prav tako blizu Lopate. Tako bi vedeli, da so rešitelji pravi, naša polovi-